

PRIKAZ KNJIGE Regis Debray: »Civilizacija«, Tim press, Zagreb, 2019.

FENOMENI AMERIKANIZACIJE NAŠE CIVILIZACIJE

Iz prevoditeljske radionice neumornog prof. dr. Rade Kalanja i njegova izdavača Tim-press izašao je novi, vrstan prijevod, isto tako vrsne i zavodljive knjige francuskog akademika Regisa Debraya: »Civilizacija; kako smo postali Amerikanci«, koju je uistinu bio užitek (pro)čitati, jer je svojom erudicijom, ironičnošću, bravuroznim analizama protkanim širokim enciklopedijskim znanjem, te provokativnim tezama i stavovima, jasno i otvoreno progovorio o našoj civilizaciji i svim mijenama kroz koje tako brzo i naizgled lagano, a zapravo mučno i tegobno prolazi. Dakako i svi mi zajedno s njom, kao neodvojivi dio te monumentalne povijesne »priče«. Civilizacijske transformacije nalik su ekološkim; vidimo ih svakodnevno, ali tek u detaljima i finesama, ali nam izmiče slika cjeline, a onda naizgled odjedanput se pojavi u totalitetu svog zastrašujuće deformiranog bića i jedino što nam preostaje jest konstatacija tog i takvog novog fenomena i pokušaji da se prilagodimo novim pravilima igre.

Ali, ova knjiga je tu da nam pomogne prepoznati ove procese, olakšati spoznaju zašto se sve to tako događa, zašto se civilizacija sa svojim novim »proizvodima« nametnula i to u takvoj mjeri da je postalo gotovo »nedolično« preispitivati koje su joj akcije omogućile da se nametne i na kojem sustavu znanja počiva novum koji se mora prihvatiti i poštovati.

Atipičan filozof

Prije no što kažemo nešto više o samom djelu, valja nam upoznati autora, po mnogima kontroverznog Regisa Debraya kojeg još neki pamte kao izrazitog, čak radikalnog ljevičara, bliskog suradnika legendarnog kubanskog revolucionara Che Guevare s kojim je »dizao revoluciju« u Latinskoj Americi, u Boliviji, gdje su oboje stradali: Chea su ubili bolivijski vladini vojnici, uz pomoć Amerikanaca, a Regisa su 1967. uhitili (u gradiću Muyupampa) i osudili na 30 godina teške robije. Nakon trogodišnje izolacije i tortura, pod pritiskom svjetske javnosti (za njegovo puštanje na slobodu apelirali su Jean-Paul Sartre, Andre Malraux, general Charles de Gaulle i papa Pavle VI.), bio je oslobođen i otišao je u Čile kako bi razgovarao s liderom tamošnje ljevice i predsjednikom države Salvadorom Allendeom, nakon čega je (1972.) napisao knjigu »Čileanska revolucija«. Godinama se pričalo kako je Debray u zatvoru »popustio« pod pritiscima i da se kukavički ponašao, ali to je odlučno demantirao vođa kubanske revolucije Fidel Castro hvaleći njegovo ponašanje u uzništvo naglašavajući, čak i onda kada su se međusobno razili, »da se držao hrabro i odlučno«.

U Santiagu (gdje se družio i s nobelovcem Pablom Nerudom) ostao je sve do 1973. kada su general Augusto Pinochet i desničari, uz potporu Amerikanaca, vojnim pučom srušili legalnu, demokratski izabranu ljevičarsku vlast, da bi se nakon toga vratio u Francusku gdje mu se u braku s Venezuelankom Elisabeth Burgos rodila jedina kći Laurence. U Parizu se posvetio znanstvenom, publicističkom i literarnom radu; do danas je objavio više od 50 naslova i tako se nametnuo kao jedno od najsnažnijih intelektualnih imena francuske političke i društvene scene. I danas, još uvijek je izrazito prisutan na javnoj sceni, ili kako je dr. Kalanj rekao, on je »atipičan filozof angažiran u svom vremenu«.

Regis Debray rođen je 1940. u Parizu; budući da potječe iz ugledne obitelji studirao je na prestižnoj Ecole Normale Supérieure, ali već tada se istaknuo kao aktivist Saveza komunističkih studenata i

nalazio se pod utjecajem slavnog filozofa marksističke provenijencije Louisa Althussera. Sam je postao blizak marksističkoj ljevici, a nakon studija, tijekom 60-ih godina prošlog stoljeća otišao je na Kubu da bi predavao na sveučilištu u Havani gdje je napisao svoju glasovitu knjigu »Revolucija u revoluciji« (publicirana u Parizu 1967.), koja je po izlasku izazvala brojne polemike, i postala predmet pohvala i kritika, a zapravo je predstavljala analizu taktičkih i stratejskih, militantnih i socijalnih doktrina; zapravo postala je svojevrsnim »priručnikom« gerilskog ratovanja, razvijajući ideju fokizma (od španjolske riječi foco-žarište), i kako kaže dr. Kalanj naglašavajući »umnožavanje poprišta gerilske borbe«.

Kritika političkog uma

Tijekom 1981. Debray je postao savjetnik francuskog predsjednika, socijalista Francois Mitterranda, a potom je 1993. doktorirao, ali je već za sobom imao objavljen respektabilan broj znanstvenih i literarnih djela. Jedan je od osnivača (kasnije i predsjednik) Europskog instituta društvenih i religijskih znanosti, inicirao je, a i sam sudjelovao u istraživanjima položaja kršćanske manjine na Bliskom Istoku i uopće se bavio proučavanjima religijskih paradigmi i njihovom sociološkom dinamikom. Neumorno je objavljivao članke, kolumne i eseje po brojnim uglednim francuskim novinama (Le Monde) i časopisima, pokretao je različite političke inicijative i bio je glasnogovornik »onih lijevijih u lijevim strankama«. Oštro se obračunavao s francuskim konzervativcima, a mlađe je generacije upozoravao da se ne dadu zavesti

Regis Debray

bezidejnošću novih francuskih intelektualnih ikona kao što su Andre Glucksmann, Bernard Henri-Levy ili Jean d'Ormeson, jer im takva vrsta antipolitike prijeti da izgube vlastiti idejno-politički karakter.

U tom pogledu, kao filozof politike (a ne politički filozof) napisao je, mnogi tvrde svoju najbolju knjigu »Kritika političkog uma« u kojoj je zagovarao kritiku pojma ideologije, upozoravajući kako temelj vjerovanja u neku ideologiju nije posvema racionalan, daleko je više emotivan, a budući je društveni poredak nepotpun, uvijek je to proces koji traži karizmatičnog vođu (Medijatora) čijim posredovanjem bi njegovi sljedbenici postvarili svoj identitet. Uz političku sferu Debray se bavio

i istraživanjima medija (elaborirao je tzv. mediologiju koja se ne bavi ideologijama, već onim što ih čini mogućim, definirajući pritom tri stadija mediosfere: logosferu, grafosferu i videosferu) i fenomenima civilizacije, pri čemu se uglavnom oslanjao na slavnog francuskog književnika Paula Valeryja, često se pozivajući na njegov esej »Križa duha« (iz 1919.) koji mu je bio intelektualni uzor. Propitujući zapadnu civilizaciju nije želio ispisati sam(o) sam njen razvoj, već promisliti klice njenog rasta na američkoj zemlji i »pokazati u čemu je američki civilizacijski kontekst različit od Europe, njoj srodan ili s njom pomiješan...«

A knjiga koja je pred nama upravo se bavi američkim metamorfozama europske, odnosno zapadne civilizacije, i Debray nam želi pokazati kako amerikanizacija povratno utječe na Europu (napose Francusku) i upućuje nam poziv da uvažavajući »civilizacijski DNK«, usprkos svemu s optimizmom gledamo na ono što je (pre)ostalo od »naše« grčko-rimske i judeo-kršćanske civilizacije. Debrayova knjiga »Civilizacija« nije inspirirana antiamerikanizmom; uvažava realnost, (raz)otkriva slabosti i ukazuje na prednosti i Amerike, inzistirajući pritom da moramo razlikovati kulturu od civilizacije, ilustrirajući to riječima velikog njemačkog povjesničara i nobelovca Theodora Mommsena: »Zadaća je suvremenog čovjeka da civilizacija ne uništi kulturu i da tehnologija ne uništi ljudskost«. Debray nastavlja da »kultura gradi mjesta, civilizacija putove; civilizacija djeluje, ona je ofenzivna, a kultura reagira, ona je defanzivna«.

Američki model civilizacije

U velikoj francuskoj enciklopediji, civilizacija se definira kao kulturni, antropološki i sociološki proces opće kulture društva, to jest od 17. stoljeća kao oplemenjivanje i usavršavanje društvenog ponašanja i morala, od 18. stoljeća kao opći društveni razvoj i tehnički progres, da bi se u 19. stoljeću civilizacija prestala shvaćati kao proces i počela se prihvaćati više kao statička tvorevina koja je ispunila sadržaje »društvenosti«, a koji su rezultat postvarenja povijesnog razvoja. Civilizacija je u ovom evolucionističkom smislu i optimističkom shvaćanju najviši stadij u razvoju čovječanstva. Međutim, ako se govori o J.J. Rousseau i O. Spengleru, civilizacija oslikava rastakajuću fazu i propadanje kulturnih organizacija i pojedinih društava. U tako shvaćenoj civilizaciji urušavaju se vrijednosti formirane kulturom koja je poistovjećena s moralom, umjetnošću i religijom, dok se civilizacija više odnosi na industriju, trgovinu i vojnu organizaciju. U tom pogledu suvremena civilizacija ima svoje bolesti, pati od stresa, neuroza i alergija koje se ispoljavaju na individualnoj, ali i na široj, simboličkoj razini; izložena je brojnim pritiscima (biosfera) i dolazi do negativnih promjena u životnom okolišu. Biosfera se transformira u tehnosferu, a ekosustav se deformira uništavanjem i nekontroliranom i nereguliranom zemljoradnjom, »prljavom« industrijom i slično. Civilizacijska katastrofa je na vidiku, ali ona nikako nije (samo) rezultat amerikanizacije, uzroci su daleko dublji i širi.

Američki je model civilizacije snagom projekcija i oblika danas

paradigmatičan i središte je difuzija koje zrače u svim smjerovima. Vojna, financijska i druga sila bila bi nedostajna za stvarnu pobjedu, bez emanacije američkog simboličkog koda koji je jedini u stanju dijelove povezati u cjelinu. Debray piše: »Crvena armija je dobila Drugi svjetski rat protiv nacizma, SAD su dobile mir koji je uslijedio. Sovjetski Savez je nakon 1945. uspostavio istočnu Europu i središnju Aziju garnizom i raketa, ali iz toga nije proizašla komunistička civilizacija sposobna nadilći i ujediniti samoodržive lokalne entitete. Nije bilo najlon-čarapa, žvakaćih guma i hot-doga, ni Grace Kelly i Jacksona Pollocka. Malo poslije, SAD su uvećale i poboljšale svoj arsenal. Ali da svojim dvjema tisućama vojnih instalacija na pet kontinenata nisu pridodale trideset sedam tisuća McDonald'sa u stotinu devetnaest zemalja popraćenih... gramofonskim pločama saksofonista Lestera Younga... i dekolteom Marilyn Monroe, američke civilizacije danas ne bi bilo.«

Europa i Amerika

Civilizacija je pobijedila kada imperij koji je obilježava više ne mora biti imperijalistički kako bi ostao trag. Pitajući se kad je Europa prestala stvarati civilizaciju, Debray ujedno i pruža odgovor: u kratkom razdoblju koje možda simbolički počinje 1919. i završava 1996., a karakteriziraju je dvije značajne publikacije: »Križa duha« P. Valeryja i »Sukob civilizacija« Samuela Huntingтона.

Husserlu i Piccasu nije bilo potrebno da za svoj stvaralački genij »ovjeru« traže u Americi (bez čega danas nema globalnog uspjeha); oni su, tvrdi Debray, posljednji Europljani kojisu ugled mogli steći kod kuće, na Starom kontinentu. Amerika ima, recimo u očima Valeryja, isto toliko duha koliko i Europa, jer se radi o istom duhu, ili kako duhovito, ne bez blagog sarkazma naš autor tvrdi: »Priznajmo, 1900. pristojni Amerikanac izbjegao je Europljanin; godine 2000. pomodni Europljanin je frustrirani Amerikanac«. Danas je razlika između Europe i Amerike kao razlika između trgovine s delikatesama i supermarketa i posljedica promjene paradigme se lakonski može svesti na tezu: 1919. imali smo europsku civilizaciju s američkom kulturom, danas postoji američka civilizacija prema kojoj su europske kulture sa svojom raznolikošću tek »prilagodbene varijable«. Debray pomalo cinično zaključuje: »Na šahovskoj ploči to se zove rokodom. Na bojnopolju porazom.«

Homo oeconomicus je s prijestolja svrgnuo Homo politicus, a ovaj ranije Homo religiosus; tj. kršćanstvo je religiju preobrazilo u politiku, Francuska revolucija politiku u revoluciju, a ova nova (američka) »računovodstvena era« je ekonomiju učinila svojom politikom i religijom. Baviti se politikom izgubilo je humanistički smisao; politika je postala businessom, a politički programi lišeni ideologije postali su puka tržišna ponuda. Moć se iz politike izmjestila u sferu novca i velikih korporacija, a da je amerikanizacija

svijeta »zavodljiv i presudan proces« dobro je još 1943. detektirala Simon Weil. Zapadna je Europa »ispunila svoj ugovor« i uzdignute glave napušta pole position, piše Debray, a unutar te zapadnoeuropske civilizacije koja je skromno postala kulturom, Francuska je gotovo tri stoljeća igrala veliku i značajnu ulogu, što je s obzirom na translatio imepii et studiorum pravi podvig.

Nova civilizacija danas nam nudi nove recepte; traži sažetost i kratkoću, i to gotovo do idiotizma; odnosno što je svijet kompleksniji, interpretacija mora biti što jednostavnija, a aktualni američki predsjednik Donald Trump je to svojim tweetanjem doveo do krajnosti. Amerika je u povijest (mnogima i u srca) ušla preko slike; Europa je povijest civilizacije ispisala slovima, riječju, pismom, dok Amerika to čini slikom: »Junaci Novog svijeta... su u filmu. Buffalo Bill nije se odlikovao svojom biografijom, već svojim pothvatima... ne postoje politički eseji koje potpisuje Franklin Roosevelt. Predsjednik Kennedy nije ostavio dnevnik ni prepisku... Oduzmite De Gaulleu njegove »Ratne memoare« i Napoleonu »Uspomene sa Svete Helene« i mit će biti nepotpun, a preobrazba manjkava. Oduzmite Francuskoj iz doba Narodne fronte Jeana Gabina i Michele Morgana i odrezat ćete joj prst. Oduzmite Americi John Waynea i Marylin Monroe i odrezat ćete joj

se suzdržati od prezira, jer je mnogo onih koji ga zaslužuju«. SAD je diljem svijeta projicirao svoj »civilizacijski DNK« kao izvorišni kod modela globalizacije, i više se ne radi o tomu, piše Thomas Barnett »da Amerika upravlja svijetom, već o tomu da svijet postaje Amerika«.

Na kraju Debray se pita: što ima novog u novom Rimu, američke provenijencije, ali ujedno i upozorava da se čuvamo da na amerikanizaciju gledamo na američki način. I sjajno poentira: »Sjedinjene Američke Države su poredak i otklon. Mainstream i underground. Muška moć i gay pride. Konformistička kultura i kontrakultura... Wall Street i occupy Wall Street... za i protiv Trumpa... Ne zaboravimo ni to da je amerikanizacija bila i ostaje sinonim emancipacije za žene, manjine, homoseksualce, oslobođenje običaja, slobode izraza, jednakosti spolova... ne zaboravimo da je to zemlja Uptona Sinclaira i Ernesta Hemingwaya, Martina Luthera Kinga i Malcolma X-a, Joan Baez i Woodyja Guthriea, Noama Chomskog i Olivera Stonea... Postoje dvije Amerike, to je šansa amerikaniziranih izvana«.

Amerikanci misle da je njihovu zemlju stvorio Bog, a onaj tko im se suprotstavlja srodio se s likom davila; vjetar Amerike je bio uvijek i vjetar slobode. I dodajmo riječi generala i američkog predsjednika Dwighta Eisenhowera: »Jazz je najbolji ambasador Amerike«. Međutim Debray upozorava kako to ujedno govori i o prijelazu iz dominacije u hegemoniju, a još je Andre Piganiol naglašavao kako je najveća opasnost za Rim, a da toga Rimljani uopće nisu bili svjesni, »proizašla iz samog njegovog trijumfa«.

Danas, da bi nešto imalo bilo kakvu prodnu na tržištu roba, ideja i izuma, mora se vrednovati u Americi: »Mladi obrazovani Europljanin, koji stremi uspjehu, može se naći u Londonu kako bi bio kršten, ali će pomazanje dobiti samo zahvaljujući boravku, i to ako je moguće na Master of Business Administration u New Yorku«. Amerika je ogledalo svijeta i tek kada neko američko sveučilište, američki izdavač ili gale-

rija potvrdi jednog »kamerunskog povjesničara, haičanskog romanopisca, senegalskog filozofa, antiskog pjesnika... obično smatranim drugorazrednim i mi ćemo im od sveg srca otvoriti naša vrata«.

Debray ovu svoju provokativnu i instruktivnu knjigu, kojoj mnogo zbog dubine uvida odaju veliko priznanje, ali jednako tako joj i prigovaraju zbog radikalnosti (koja ih iritira), završava zavodljivim esejom o odnosu civilizacije i dekadencije, a sukus tih sveza, po njemu je najbolje iskazao književnik kojem se uvijek vraća(o) Paul Valery: »Doba civilizacija mora se ocjenjivati brojem praturječnosti koje one gomilaju, brojem nespojivih običaja i vjerovanja koji se u njima susreću i jedni druge ublažavaju; mnoštvenošću filozofija i estetika koje tako često postoje i supostoje u istoj glavi«.

Jaroslav PECNIK

Moderna vremena

www.mvinfo.hr

SEID SERDAREVIĆ (UR.): »KOVAČ, ILI O MAJSTORSTVU«, FRAKTURA

Mirko Kovač (1938. - 2013.) bio je, bez sumnje, jedan od onih pisaca čije djelo ostaje generacijama iz pisca da bi se proučavalo, da bi se o njemu raspravljalo. Kovač je bio i ostao vrstan romanopisac, kratkopročitaš, scenarist, esejist i dramatičar koji se u svakom segmentu svoga rada trudio dati najbolje, što njegovo djelo i pokazuje. Tijekom petih Dana Mirka Kovača u Rovinju 2018. niz je znanstvenika, književnih kritičara, pisaca, urednika i redatelja (Branko Kukić, Katarina Luketić, Zdravko Zima, Mića Vujičić, Enver Kazaz, Davor Beganović, Nedžad Ibrahimović, Nebojša Lujanović, Ivan Lovrenović, Srđan V. Tešin, Milan Rakovac, Radmila Vojvodić, Pavle Goranović i Dragan Markovina) iznosilo svoje poglede i razmišljanja o opusu Mirka Kovača, i ti su radovi sabrani u ovoj knjizi-zborniku pod naslovom »Kovač, ili o majstorstvu« (priredio Seid Serdarević). Sakupljeni radovi samo su jedan mogući pogled na Kovačevo djelo, uvršteni autori propituju ga kritički i promišljeno te pokazuju da se djelo, posebno ono poput Kovačeva, može sagledavati iz više perspektiva i da izmiče, upravo jer je majstorski napisano, svakom konačnome sudu.

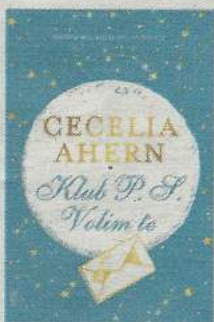
MLADEN BLAŽEVIĆ: »MOGUĆNOST POVREMENIH OBORINA«, JESENSKI I TURK

Mladen Blažević (Rijeka, 1969.) devedesetih se bavio novinarstvom u brojnim dnevnim i tjednim novinama, da bi početkom 2000. pokrenuo i uređivao nekoliko informativnih i književnih časopisa, 2008. objavio i svoj prvi roman »Tragovi goveda«, kasnije i roman »Ilirik«, a kao suautor zastupljen je u zbirci distopijskih priča »NDH 2033.« Napisao je scenarij za igrani dio dugometražnog igrano-dokumentarnog filma »Je letrika ubila štrige«, a potpisuje i puto-

CECELIA AHERN: »KLUB P. S. VOLIM TE«, PROFIL

Po velikom književnom hitu, romanu Cecelie Ahern »P. S. Volim te« snimljen je i istoimeni film (s Hilary Swank i Gerardom Butlerom u glavnim ulogama), a sada je uslijedio i nastavak. »Klub P. S. Volim te« (prevela Davorka Herceg Lockhart) toplja je i dirljiva priča o ljubavi, smrti, žalovanju, opraštanju i nadi... Prošlo je sedam godina od Gerryjeve smrti i šest otkad je Holly pročitala njegovo posljednje pismo. Holly sada radi u dućanu rabljenom odjećom sa svojom sestrom Ciarom, a dućan je i mjesto druženja lokalne zajednice u kojem se redovito snimaju podcasti na temu »Kako govoriti o...« Holly je zadovoljna svojim životom, ostavila je prošlost za sobom, u novoj je vezi, uspostavila je unutarnji mir i raduje se budućnosti. Ponosi se sobom jer sve što je prolazila nakon gubitka voljenog muža nije bilo nimalo jednostavno. Jednoga dana Ciara predloži Holly da gostuje u podcastu i govori o smrti, Holly pristaje i ne sluteći kakvu će lavinu pokrenuti te koliko će se njezin život iz temelja promijeniti, još jednom...

ALDONA LIOBYTE-PAŠKEVIČIENE: »LABUDICA - KRALJEVA ŽENA«, IBIS GRAFIKA

Zbirka litavskih narodnih priča »Labudica - kraljeva žena«, koju je priredila litavska dječja spisateljica, dramaturginja, prevoditeljica i glumica Aldona Liobyte (1915. - 1985.), prvi je put objavljena 1963. godine. Zbirka sadrži stotinjak najljepših litavskih narodnih priča, namijenjenih svim naraštajima i cijeloj obitelji. Djecu privlače svojom dramatičnošću koja završava sukobom junaka koji nije uvijek sukob snaga, već uma, razboritosti, hrabrosti i sposobnosti snalaženja u životnim situacijama. Djeca mlađeg uzrasta uživat će u pričama o životinjama: o pjetliću, kozi i kozličima, raznim pticama, o doživljajima lisice i vuka. Za djecu srednjeg uzrasta bit će zanimljive priče o prepirkama između opasnih šumskih i domaćih životinja i ljudi, kao i čudesne priče o siročićima, bjelouškoj ženi, o devetero braće i njihovoj sestrici, o Jurici i Elenici i mnoge druge. Djeca starije dobi pronaći će priče o odnosima u obitelji, o trećem bratu koji se obično nedolično ponaša, no na kraju uvijek pobjeđuje u viteškim podvizima i začuđuje okolinu koja ga dovoljno ne cijeni. Hrvatsko izdanje knjige predstavlja značajan doprinos našoj baštini jer do sada u hrvatskom prijevodu nije postojala niti jedna zbirka litavskih narodnih priča.

Više informacija o novim knjigama potražite na www.mvinfo.hr